

Araştırma/Research

DOI: 10.7822/omuefd.742814

OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi

OMU Journal of Education Faculty

2020, 39(3) 100. Yıl Eğitim Sempozyumu Özel Sayı, 233-248.

Temel Yaklaşımlar Açısından Medya Okuryazarlığı Eğitimi¹

Özgür KIRAN²

Makalenin Geliş Tarihi: 26.05.2020

Yayına Kabul Tarihi: 29.10.2020

Online Yayınlanma Tarihi: 30.11.2020

İnsanlık tarihini etkileyen büyük dönüşümlerin temelinde sırasıyla sözlü kültür, yazılı kültür ve son olarak görsel kültürün yer aldığı söylenebilir. Yazının icadı ile yazılı kültür sözlü kültürün yerini alırken, teknolojinin gelişimi ile de yazılı kültürün yerini görsel kültür almıştır. Elbette her değişim ve dönüşüm, faydalarının yanında bir takım sorunları da getirmiştir. Özellikle televizyonla başlayıp ardından internet ile devam eden süreçte ortaya çıkan her yeni teknolojik araçla birlikte görsel kültürün etkisini gün geçtikçe daha derinden hisseden birey ve toplumların iletişim ve etkileşim süreçleri de yeniden şekillenmeye başlamıştır. Ülkemizde bilişim teknolojisinin toplum hayatına hızlı girmesiyle birlikte insanların yaşam biçimleri de değişmeye başlamış ve bununla birlikte bir takım toplumsal değerlerimiz olumsuz etkilenmiştir. Medyanın bu olumsuz gidişat üzerinde önemli etkisi olduğu gibi yaraları sarmaya çalışan politikaları da vardır elbette. Ancak popüler kültürü daha ön plana çıkaran magazinsel programlar daha büyük bir kitleye etkide bulunmaktadır. Bu anlamda görseelliğinden daha fazla etkilendiğimiz medya araçlarının olumsuz etkilerinden uzak durabilmek amacıyla bilinçli medya okuryazarı olabilmenin önemi üzerine bir takım değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu değerlendirmeler ise medya okuryazarlığında temel yaklaşımlar olarak görülen aşılmacı yaklaşım, korumacı yaklaşım, güçlendirmeci yaklaşım ve eleştirel yaklaşım çerçevesinde yapılmıştır. Çalışma kapsamında ele alınan sorular; Medya okuryazarlığı nedir? Medya okuryazarı olabilmek için neler yapılmalıdır? Bireyin, ailenin, eğitim kurumlarının medya okuryazarlığındaki rolleri nelerdir? Türkiye’de, Milli Eğitim Bakanlığı, medya okuryazarlığı konusuna müfredatta nasıl bir yer vermektedir? Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’nun medya okuryazarlığı konusundaki yaklaşımı ne yöndedir? şeklindedir. Çalışmada nitel analiz yöntemine bağlı olarak literatür taraması yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Medya, Medya okuryazarlığı, Medya eğitimi, Medya okuryazarlığı yaklaşımları.

GİRİŞ

Okuryazarlık sadece basılı materyalin sunduğu bilgiye sahip olmayı ifade eden bir kelime olarak düşünülebilir. Fakat çağımızda medya gündelik hayatımızın önemli bir unsuru haline gelmiştir. Medyanın hayatın hemen her yerinde olması ve neredeyse tüm konularda enformasyon sunması nedeniyle farklı disiplinlerden eğitimciler alarm zillerini çalmakta ve medya okuryazarlığını halkın sahip olması gereken bir beceri seti olarak görmektedirler (İnal: 2016: 50). Medya, sağlayacağı yarar ya da yol açacağı zarar konusunda tamamen kullanıcısının amacına, yeteneğine ve farkındalığına bağlı

¹ 26-28 Ekim 2019 tarihlerinde Ondokuz Mayıs Üniversitesi Uluslararası 100. Yıl Eğitim Sempozyumu’nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Samsun Üniversitesi, ozgurkiran55@hotmail.com

Kıran, Ö. (2020). Temel yaklaşımlar açısından medya okuryazarlığı eğitimi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(3) 100. Yıl Eğitim Sempozyumu Özel Sayı, 233-248. DOI: 10.7822/omuefd.742814

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2020, 39(3) 100. Yıl Eğitim Sempozyumu Özel Sayı, 233-248.

olarak değişebilen bir araç konumundadır. Medya okuryazarlığı da tıpkı geleneksel okuryazarlıkta olduğu gibi farklı enformasyon içeriklerini eleştirme, sorgulama, analiz etme becerilerine sahip olmayı ifade eder.

Yazılı kültürün yaklaşık beş yüz yıllık hakimiyeti “görsel kültürün” 20. yüzyıldaki elektronik yükselişiyle sarsıldı. Okuyan insanın yerini seyreden insan aldı. Ülkemizin sözlü kültürden (yazılı kültür çok kısa yaşandığından) doğrudan görsel kültüre sıçraması açısından durum biraz daha farklıydı. Çünkü matbaa ülkemize yüzlerce yıl geç gelmiş, ilk gazete 1831’de, ilk roman ise 1871’de basılmıştı ve Cumhuriyetin başlarında okuma oranı oldukça düşük olduğu için bir kitleselleşme ortaya çıkmamıştı. Yazılı kültürün oluşması derin bir tarihsel geçmiş gerektirmektedir ve bu durum “okumadan duramamak” olarak ifade edilirken, ülkemizde bu denli bir alışkanlık yaygınlaşmadan görsel kültürün etkisine girilmiş, bu durum seyretmeden duramamak olarak ifade edilmiştir (Atay, 2017: 139).

1970’lerden itibaren Amerika Birleşik Devletleri ana akım araştırma geleneğinin empirik yaklaşımları çerçevesinde, araştırma odağının izleyici olduğu araştırmalar medyanın etkilerini konu almışlardır. İngiliz kültürel çalışmaları ise bundan farklı olarak odağını izleyiciden, aracın ideolojik rolüne ve medya mesajlarının üretim ve denetim süreçlerine yöneltmişlerdir. Medya okuryazarlığı yaklaşımında yeni olan ise izleyicinin medya metinlerine karşı olan tutumlarının nasıl olması gerektiği ve bunun nasıl gerçekleştirilebileceği üzerine yoğunlaşmasıdır (Uysal, 2016: 24).

Medya dünyasında son derece hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Medyanın el değiştirme hızı artmakta, manipülasyon yolları, kullanılan araçlar, ilişkiler sürekli değişime uğramaktadır. Manipülasyon için sürekli yeni yöntemler kullanılmaktadır. Hatta reklamlar izlenirken beyin hareketleri tıbbi teknolojiler sayesinde izlenmekte ve birçok reklam da bu verilere dayanılarak oluşturulmaktadır. Bu anlamda medya konusunda kendimizi her daim güncellemez, yenilemezsek zamanla medya okuryazarlığı düzeyimiz düşecek ve yenilikleri yakalayıp bilgi yelpazemize eklemesek, kontrol giderek medyanın eline geçecektir (Şahin, 2018: 18).

Başta reklamlar olmak üzere birçok televizyon programı, yayın içeriklerinin bir ihtiyaç olduğunu insanlara kabul ettirmeye ve onları ikna etmeye çalışmaktadırlar. Bu tür programlar tüketim için ihtiyaç üretimi sağlama yolunda işlevselleşmektedirler. Reklam sektörünün asli işlevi tüketici üretmektir. Reklamlar bireyi ürünle tanıştırmakla kalmayıp aynı zamanda onu kültürleyen, toplumsallaştıran bir etkinlik alanı haline gelmektedir (Atay, 2017: 102-122). Çocuk-yetişkin ayrımı yapmaksızın dünyayı bir pazar olarak gören medyanın içeriklerinden sakınmak ve özellikle çocukluğu kurtarmak mümkün müdür? Medyanın hayatı kuşatıcı etkisine bakılırsa, çeşitli yasaklamalar veya koruma önlemleriyle bu konuda sağlam bir başarıyı garantilemek mümkün görünmemekte, bu noktada medya okuryazarlığı bir çözüm yolu olarak belirmektedir (Paker, 2015: 4). Medyada yetişkin programlarının birçoğunun mini versiyonları yani çocuklar için olanları servis edilirken çocuklar yetişkinlere ait dünyanın giyim, yiyecek, müzik, şiddet vs. tüm unsurlarıyla da karşılaşabilmektedir. Çocukluk süreci medya endüstrisinin tüketime endeksli bir parçası haline gelmiştir. Bunu çocuklara yönelik reklamlardan çizgi filmlere kadar birçok programda görmek mümkündür.

Tanım ve Kapsam Bakımından Medya Okuryazarlığı

Medya okuryazarlığı hem farklı disiplinlerin konusu hem de toplumun farklı kesimlerine yönelik olarak hazırlanan medya okuryazarı olma becerisi kazandırmayı hedefleyen çalışmaların da ana temalarından biridir (Hasdemir ve Demirel, 2012: 178). Genel tanımı ile farklı türlerdeki (görsel, işitsel, basılı, vb.) medya mesajlarına erişebilme, erişilen mesajları eleştirel bakışla çözümleyebilme, değerlendirebilme ve kendi medya iletilerini üretebilme becerisidir (www.rtuk.gov: 2019). Özonur ve Özalpman (2009: 195) ise “büyük çeşitlilik gösteren formatlardaki mesajlara ulaşma, bunları

çözümleme, değerlendirme ve iletme yeteneği kazanabilmek” şeklinde tanımlamaktadırlar. Medya okuryazarlığı tanımlarında geçen genel nitelikler olarak “analiz yeterliliğine sahip olmak” sembollerle dolu metinleri okumayı, bu metinleri oluşturan kültürel kodlara, geleneklere ve değerlere de aşina olmayı gerekli kılar. Tanımlardaki “gerekli değerlendirmeleri yapabilmek için bilgi birikimine sahip olmak” niteliği ise medya metinlerinin üretildiği bağlamlara hâkim olmayı, politikaları, kurumları, ilişki ağlarını anlamayı gerektirir. Ne yazık ki, enformasyon ve eğlence bombardımanı altındayken bunları ayırt etmek zordur ve de bunun için gerekli zamandan yoksunluk söz konusudur. “Medya metinlerini üretip dağıtabilme” niteliği ise pasif bir okuma edimini değil, aktif bir yazma edimini, kültürel ürünlerin yapımına katılmayı ve bunları başkalarına iletilebilmeyi vurgulamaktadır (Kejanlıoğlu, 2006: 172).

Kavram olarak yeni olsa da medya okuryazarlığı bir çalışma alanı ve disiplin olarak 20. yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. İletişim araçlarının pedagojik bir etkisi ve yararının olacağı anlaşıldıktan sonra bu araçlara birçok ülkenin öğretim müfredatlarında yer vermeye başlanmıştır. Medyanın manipülasyon, dezenformasyon, propaganda, yanlış bilgilendirme, gerçekleri çarpıtma vb. gibi bir takım suçlamalara maruz kalması hem medyanın ne derece güçlü olduğunun kabulü hem de çeşitli biçimlerde denetim altında tutulması gerektiğinin üstü örtük biçimde dile getirilmesidir (İnal, 2016: 20). Medya, önceden belirlenmiş görev(ler)i ifa etmek için tasarlanan, kendine özgü bir işleyişi olan araçlar ve bu araçlardan oluşan sistemin yaygın adıdır. Bu durumda medya ve medya ürünleri kendi başına bir amaç olmaktan öte herhangi bir amacı gerçekleştirmek amacıyla ortaya konmuş ürünlerdir (Kaplan, 2017: 15).

UNESCO, 1970’lerin sonlarından itibaren medya okuryazarlığı eğitimine daha fazla önem vermeye başlamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri medyanın 19. yüzyıldan itibaren bir kamusal söylem aracı olma özelliğinin güçlenmesidir. Televizyonun icadıyla birlikte sesin yanında görüntü gücünü de arkasına alan medya, artık aynı anda birçok yerde bulunabilmenin verdiği imkân ile hem söylem alanını hem de olumlu ya da olumsuz tüm etkilerini arttırmıştır (Altun, 2011: 86). 1992 yılında Medya Okuryazarlığı Ulusal Liderlik Konferansı’nda medya okuryazarlığı, basılı ya da elektronik medyayı anlama, üretme ve medya metinlerinin anlamlarını sorgulamada bireylere yardım etmeye dönük bir hareket olarak tanımlanmış ve medya okuryazarı olması için bir bireyin basılı elektronik medyanın kodlarını açma, değerlendirme, analiz etme ve üretmede yeterliliğinin geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Medya okuryazarlığının temel amacının eleştirel bir özerklik çerçevesinde medya ile birlikte yaşamak olduğu belirtilmiştir (Uysal, 2016: 25).

Medya okuryazarlığının temelinde medya eğitimi yer almaktadır. Medya eğitimi denildiğinde ise sadece televizyon ve internet kullanımı üzerine düşünülmesi kapsamı oldukça sınırlandırır. Gazete, radyo, hatta basılı kitaplar dahi medya eğitiminin bir parçasıdır. Bireylerin okuduğu gazete haberlerinin, dinlediği radyo programlarının, okuduğu kitapların içeriklerini analiz ederek, eleştirel bakış açısı getirmesi medya eğitiminin temel amaçlarından biridir. Fakat televizyon ve internet kullanım oranlarının giderek artan oranları medya okuryazarlığının bu araçlarla daha yakından ilişkilendirilmesini sağlamaktadır. Ayrıca yeni medya araçları olarak düşünüldüğünde bilinçli, eleştirel, sorgulayıcı bir medya okuryazarı olabilmenin alt yapısında öncelikle iyi bir okuyucu olmanın gerekliliğinden söz edilebilir. Yani bilinçli bir medya okuryazarlığından önce bilinçli bir okuyazar olunmalıdır. Medya okuryazarlık becerilerine sahip olanlar öncelikle kendilerine sunulan iletilere kuşkuyla yaklaşır ve bu iletiyi çözümlererek okurlar. Kişi kendisine sunulan iletiyi kabul etse de bu kabul, bilinçli, gerekçeli ve mevcut olasılıkların arasında belki de en iyisidir.

Medya okuryazarlığı eğitimi, özellikle Batılı ülkelerde uzun süredir yürürlükte olan, medya – yurttaş ilişkisinde öznenen yana, moral bir eğitim programıdır (Paker, 2015: 1) ve gerek yazılı gerekse yazılı olmayan farklı formatlardaki (televizyon, sinema, internet, video, reklamlar vs.) iletilere erişim, onları çözümleme, değerlendirme ve iletme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (İnceoğlu, 2016: 19). Bu

anlamda medya okuryazarlığı, medyayı yaygın kullanan bir yaş kategorisi olarak çocuk ve gençleri yönlendirme, etkileme gibi büyük bir gücü olan medyanın ortaya çıkarabileceği olumsuz sonuçları en aza indirebilme açısından önemlidir.

Medya okuryazarlığı salt okuma ve yazma sürecinin çok daha ötesinde “anlama” yeteneğinin geliştirilmesidir. Medya okuryazarı birey pasif değil tersine aktif okuyucu olarak izler, takip eder, değerlendirir ve çeşitli medya formlarındaki enformasyonun kodunu çözebilir (Bilici, 2019: 21). Medyadan gönderilen her türlü ileti, buna maruz kalan bireyler için bir nevi hammaddedir. Bir heykeltraşın ham haldeki taş veya çamuru işleme gibi medya tüketicisinin de kendisine sunulan ham medya iletisini işleyerek alması gerekir. Aslında medya iletisi en baştan işlenerek üretilmiştir ancak medya okuyucusunun üretilen bu yapının arkasında yatan derin anlamları, duygusal unsurları, teşvik edilen değerleri ve estetik nitelikleri görebilmesi gerekir (Şahin, 2018: 10).

Medya okuryazarlığının hedefi öğrencileri medyanın her türünde yeterli, eleştirel ve okuryazar yaparak onların duydukları ve gördüklerinin etkisinde kalan değil, bunları kontrol edebilen kişiler olmalarını sağlamaktır. Medya okuryazarı medya hakkındaki gerçekleri ezberleyen değil, seyrettiği, okuduğu ve duyduğu ile ilgili doğru sorular soran ve öğrenen demektir (Jols ve Tholman, 2008: 33). Bir medya okuryazarı medya türleri arasındaki farkları ayırt edebilmeli ve medyadan maruz kaldığı mesajları sorgulayabilecek yetkinliğe sahip olmalıdır. Eğitim müfredatında çağın gereklerine uygun olarak yapılan güncellemelerin belki de en başında medya okuryazarlığı dersi gelmektedir. Çünkü kendini sürekli yenileyen yeni medya teknolojileri, kullanıcılar üzerindeki etkisini de bu oranda artırırken müfredatın da aynı hızda yenilenmesi elzem görülmektedir.

Görüldüğü gibi medya okuryazarlığının alanı artık gerek geleneksel gerekse yeni (dijital) medyayı kapsar hale gelmiştir. Reklamlardan, müzik sözlerine, gazete yazılarından bir tişörtün üzerinde yazan slogana kadar çeşitli medya mesajları karşısında bireylerin bilinçli ve uyanık olmalarını sağlamak medya okuryazarlığının amaçlarının başında gelir. Bu anlamda medyanın algı ve inanışları nasıl süzgeçten geçirdiği, popüler kültürü nasıl biçimlendirdiği ve kişisel tercihleri nasıl etkilediği konularında farkındalık oluşturmada bireylere yardımcı olacaktır. Yine eleştirel düşünme ve sorun çözme becerileri kazandırarak, bireylerin bilinçli bilgi üretme ve tüketmelerini sağlayacaktır. Tüm bu sebeplerle medya okuryazarlığı eğitimi ifade özgürlüğü, bilgi edinme hakkı ve demokrasinin gelişimi bakımında da oldukça önem arz etmektedir (Pekman, 2011: 40).

Kellner (1998), günümüz insanının basılı, görsel, işitsel, kültürel, çevresel, bilgisayar ve medya okuryazarlığı gibi türleri olan “çoklu okuryazarlığa” sahip olmasının gerekli olduğunu belirtmektedir. Kaplan (2017)’a göre çoklu okuryazarlık; yazı, ses, görsel unsurlar, jest ve mimiklerin en az ikisinin bir anlam ifade edecek şekilde bir araya getirilmesi ve adı geçen unsurların birleşimiyle oluşturulmuş metinleri anlamlandırma sürecidir. Bu nedenle çok katmanlı okuryazarlık hem farklı şekil ve içerik unsurlarıyla oluşturulan metinlerin kavranmasında hem de diğer okuryazarlıkların (görsel okuryazarlığı, internet okuryazarlığı, bilgi okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı vb.) merkezinde yer alan metin kavramının daha doğru anlaşılması adına büyük bir öneme sahiptir.

Dünyada medya okuryazarlığının önemine vurgu yapan, bireyin medya karşısında bilinçlendirilmesini savunan isimlerden bazıları olarak Antonio Gramsci, Paulo Freire, Henry Giroux, Michel Foucault, Peter McLaren, Noam Chomsky ve Frankfurt Okulu üyeleri örnek verilebilir (Jols ve Tholman, 2008). İletişim ve eğitim gibi farklı alanlardan birçok otorite medyaya karşı bilinçlenmenin okul döneminin en başlarından itibaren başlaması gerektiğinde hem fikirdirler.

Geçmiş dönemlerdeki eğitimin, 21. yüzyıl medya kültürünün gereksinimleri doğrultusunda öğrencileri hazırlamak için nasıl değiştirilmesi gerektiği konusunda bazı karşılaştırmalar şöyle sıralanabilir (Jols ve Tholman, 2008: 13).

- a) “Bilgiye, habere özellikle basılmış materyaller yoluyla sınırlı ulaşımdan; bilgi ve habere internet yoluyla artan ve sınırsız ulaşım
- b) Öğrencilerin bilgi ve gerçeklere öğretmenlerinin beslemesiyle ulaşılmasından; öğretmenlerin keşfetmeye yönelik araştırma temelli yaklaşımlar kullanması
- c) Sınıf içinde sınırlı öğrenmeden; bütün dünyayı kapsayan öğrenme
- d) Ders kitaplarına ve tek kaynağa dayalı öğrenmeden; birçok kaynaktan görsel ve elektronik olarak gerçek zamanlı öğrenme.”

Medya üzerine yapılan tartışmaların önemli bir kısmını, medyanın birey ve toplum üzerine olan etkilerinin oluşturması bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Enformasyon toplumunda bilginin çeşitlenmesi ve bilişim teknolojilerinin gelişimine bağlı olarak küresel ölçekte bu bilgi çeşitliliğinin yayılması bireyleri bilgiye ulaşma ve kolay öğrenme yönünden olumlu etkilerken medyadaki yayın içeriklerine bağlı olarak olumsuz rol modeller sergilemesiyle olumsuz yönde de etkiliyor olması medyadan etkilenen bireylerin medyayı belirli bir farkındalık çerçevesinde değerlendirmesini gerekli kılmaktadır.

Günümüzde dördüncü güç olarak da nitelendirilen medyanın sadece iletişim alanıyla sınırlı kalmadığı, konunun psiko-sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal ve benzeri yönlerinin bulunduğu göz önüne alındığında medya okuryazarlığı eğitiminin birey ve toplum açısından önemi bir kez daha vurgulanabilir. Bu anlamda görselliğinden daha fazla etkilendiğimiz medya araçlarının olumsuz etkilerinden uzak durabilmek amacıyla bilinçli medya okuryazarı olabilmenin önemi üzerine bir takım değerlendirmelerde bulunacağız. Bu değerlendirmeler ise medya okuryazarlığında temel yaklaşımlar olarak görülen aşılamacı yaklaşım, korumacı yaklaşım, güçlendirmeci yaklaşım ve eleştirel yaklaşım çerçevesinde yapılacaktır. Medya okuryazarlığı nedir? Medya okuryazarı olabilmek için neler yapılmalıdır? Bireyin, ailenin, eğitim kurumlarının medya okuryazarlığındaki rolleri nelerdir? Türkiye’de, Milli Eğitim Bakanlığı, medya okuryazarlığı konusuna müfredatta nasıl bir yer vermektedir? Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’nun medya okuryazarlığı konusundaki yaklaşımı nedir? gibi sorular çalışma içerisinde ele alınacaktır.

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden alanyazın derlemesi (literatür taraması) tercih edilmiştir. Alanyazın derlemesi belli bir konuda önceden yapılmış araştırmalardan edinilmiş bilgilerin eleştirel bir bakışla incelenmesi; özetlenmesi, sınıflandırılması ve bu araştırmaların önemli noktalarının gözden geçirilerek bir tartışma ve değerlendirmede bulunulmasıdır. Alanyazınlar birincil raporları betimler, özetler, değerlendirir ve açıklar (Kelley, 2011; Kızıltepe, 2017: 36). Alanyazının üç önemli ögesi bulunmaktadır. Bunlar; a) herhangi bir konuda yapılmış olan çalışmaların araştırılması b) bu çalışmaların değerlendirilmesi ve c) genel bir bakış açısı ve eleştiri ile tartışma içeren iyi yapılandırılmış bir metindir (Kızıltepe, 2017: 36).

Bir alanyazın değerlendirmesi bilginin biriktiği ve insanların ötekilerin yaptıklarından öğrendiği ve onları temel aldığı varsayımlarına dayanır. Alanyazının (literatür taramasının) temel hedefleri 1) bir bilgi topluluğuna olan aşinalığı ortaya koymak ve güvenilirlik sağlamak, 2) önceki araştırmaların izlediği yolları ve eldeki çalışmanın buna nasıl bağlandığını göstermek, 3) bir alanda bilinenleri bütünleştirmek ve özetleştirmek, 4) ötekilerden öğrenmek ve yeni fikirler uyandırmaktır (Neuman, 2016: 165). Literatürde medya okuryazarlığına ilişkin teorilerden en temel olan Aşılamacı Yaklaşım, Korumacı Yaklaşım, Güçlendirmeci Yaklaşım ve Eleştirel Yaklaşımlar incelenerek bilinçli medya okuryazarı bireyler yetiştirilmesi hususunda günümüzde ağırlıklı olan yaklaşım(lar) üzerine olumlu/olumsuz bir takım değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Aşılamacı Yaklaşım

Kitle iletişim araçları 20. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde düşük beğeniler üretmek, okuma ve dil becerilerini geri götürmek, basit ve sansasyonel içerikte programlar üretmek gibi suçlamalara maruz kalmıştır. O halde medya geleneksel değerleri korumak için kontrol edilmeliydi. Aşılama kuramı çerçevesinde iletişim bilimciler, kitle iletişim araçlarının okullarda öğretilmesine dair bir çerçeve sunmuşlardır. Popüler kültür hakkında öğretim, öğrencilere kitle iletişim araçlarının ayartıcı etkisinin istilasından kendini korumayı öğrenme yöntemiydi (İnal, 2016: 83-84) Doğası gereği aşılamacı yaklaşımın korumacı yaklaşım içinde yer aldığı düşünülebilir. Aşılamacı yaklaşım ile öğrencinin zararlı içeriğe zaten maruz kalıp, onu tanıyıp etkilenmemesi hedeflenmektedir (Bilici, 2017: 45). Medyaya karşıt konumlanan yaklaşımlardan biridir aşılamacı yaklaşım. Medyanın “mikrop” gibi görünen zararlı içeriğine karşı bir miktar zararlı içeriği derste inceleyerek bir tür aşılama yoluyla bağışıklık sisteminin geliştireceğini varsaymaktadır. Ancak bu yaklaşımın ters yönde bir etki oluşturduğu ortaya konulunca terk edilmiştir (Bilici, 2019: 28).

Elbette tıbbi bir uygulama olarak organizmaya uygulanan aşı yöntemi canlı organizma için koruyucu, bağışıklığı güçlendirici etki sağlayabilir. Ancak konu toplumsal boyutta bireyin her gün maruz kaldığı medya mesajları olunca aşılama beklenen sonucu vermeyebileceği gibi ters etki yaratması da mümkündür. Çünkü özellikle çocuk veya gençlere, yetişkinler tarafından sakınmaları yönündeki tutumları nedeniyle olumsuz içerikli medya mesajları daha da ilgi çekici hale gelebilir. Hatta genç birey(ler)e aklında olmayanı aklına sokmak gibi bir ters etki yaratması da söz konusu olabilmektedir.

Korumacı Yaklaşım

Ana akım medya okuryazarlığının temelinde; mevcut medya yapısını sorgulamayan, medyayı yalnızca bir mesaj içeriği şeklinde gören ve mesele çocuklar olduğunda medyanın olumsuz etkilerinden korunarak temel değerlere bağlı kalmayı amaçlayan bir nitelik bulunmaktadır (Hasdemir (2009)'den aktaran; İnal, 2016: 87). Çocukların medyadan zarar görmesini önlemek için korumak gerektiği düşüncesine dayanan bu yaklaşıma göre, çocukların yaşına ve düzeyine uygun medya içeriği seçiminin yetişkinler tarafından yapılması gerekmektedir (Bilici, 2017: 46).

Korumacı yaklaşım medyaya son derece karşıt konumlanan bir yaklaşımdır. Salt zararlı içeriğiyle medyanın adeta bir “şeytan” gibi görünmesiyle çocuk ve gençlerin medyadan uzak tutularak korunacağı varsayımına dayanmaktadır. Ancak “yasaklar çiğnenmek içidir” zihniyeti karşısında başarısız olmuştur. Sadece kendisini korumaktan aciz olan 0-2 yaş grubunun ekran başta olmak üzere medyadan uzak tutulmasının gerekliliği American Association of Pediatrics (Amerikan Pediatri Derneği) dâhil bu konuda ilgili otoriteler tarafından kabul görmüştür (Bilici, 2019: 8). Medya okuryazarlığında amaç çocukları istenmeyen mesajlardan korumak değildir. Aileler her ne kadar bazı gruplar tarafından yalnızca televizyonlarını kapatmaları hususunda yönlendirilseler de günümüz şartlarında medyanın etkisinden kaçmak yine de olanaklı değildir (Jols ve Tholman, 2008: 33).

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun (RTÜK) medya okuryazarlığı kavrayışı da korumacı yaklaşımdan beslenmektedir. 2006 yılında Milli Eğitim Bakanlığı ile RTÜK'ün birlikte hazırladığı “İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu”nda (2006) korumacı yaklaşım çerçevesinde, gerçek ve kurgu farkını ayırt edebilme, medyaya eleştirel gözle bakabilme, bilinçlendirme gibi ifadelerin yanında, çocukların “en hassas” kategori olarak bu etkiye açık olmaktan, içinde buldukları tehlikelerden ve “savunmasız bir alıcı” durumundaki çocukların medyaya dönük bilinçlendirilmeleri gerekliliğinden söz edilmektedir. Kılavuzda yine medya okuryazarlığı eğitiminin temel gerekçesi medyanın olumsuz etkilerini en aza indirmek şeklinde tanımlanmıştır.

Medya çağında doğan çocuklar medya araçlarını kullanmayla ilgili, sahip oldukları potansiyel becerilerini kullanma konusunda bilinçlendirildiklerinde, korumacı yaklaşımın yerine eleştirel yaklaşım ikame edilebilir. Çünkü korumacı yaklaşımda pasif/savunmasız görülen çocuk/genç,

kendisini korumaya çalışan bazı unsurlar (ebeveynler gibi) ortada olmadığı süreçte (çünkü ebeveyn kontrollü kullanım korumacı yaklaşım temellidir) tehditlere açık olduğu şeklinde düşünülebilir. Bu anlamda eleştirel yaklaşımda birey medyayı kullanma konusunda uygun bir şekilde eğitildiğinde başka unsurlara gerek kalmaksızın kendini koruyabilecek ve daha aktif konumda olacaktır.

Güçlendirme Yaklaşım

Medyaya karşıt konumlanan yaklaşımların tersine medya okuryazarlığı bilincinin medya ile birlikte geliştirilmesi gerektiğini hareket noktası olarak ele alan bir yaklaşımdır. Buna göre medya ile dolu bir dünyada çözüm yasaklayıcı ya da engelleyici değil, profesyonel medya karşısında çocuk ve genci bilgi ile donatarak bilinçlendirip güçlendirmek en yararlı yöntemdir. Bilici (2019: 29), güçlendirme süreçlerinin temel unsurlarını; *ilgi* (ebeveyn ilgisi), *bilgi* (önce ebeveynin sonra çocuğun bilgilendirilmesi), *sorumluluk bilinci* (çocukta kendisine ve çevresine karşı) ve *tanıma* (çocuğun riskleri ve kazanımları tanıyıp ayırt edebilme becerisinin geliştirilmesi) olarak belirtmektedir.

Güçlendirme yaklaşımının temel kabulü, medya mesajlarından kaçmanın mümkün olmadığı ve her halükarda bireyin bu mesajlarla karşı karşıya olduğudur. Bireylerin profesyonel olarak üretilmiş güçlü medya mesajları karşısında savunmasız kalmamaları için medya mesajı tüketmenin birey üzerindeki olası etkilerinin ve sonuçlarının öğretilmesi sağlanır (Bilici, 2017: 48).

Eleştirel Yaklaşım

Korumacı yaklaşım gibi eleştirel yaklaşımda medyaya karşıt konumlanan bir yaklaşımdır. Eleştirel yaklaşımda tek yönlü sadece olumsuz yanlar değil olumlu yanlar da ortaya konur ve artılarla eksiler objektif olarak gerekçelendirilir. Eleştiren eleştirdiğini en azından yapan kadar iyi bilmelidir ve olumsuzlayarak boşalttığının yerine doğrusunu koymalıdır. Böylece tepeden ve mesafeli bir bakışla tez ve antitezi karşılaştırıp bir senteze ulaşmak esastır (Bilici, 2019: 31).

Devlet kurumları, aile, sivil toplum örgütleri, medya kuruluşlarının çok farklı medya okuryazarlığı anlayışları olabilir. Örneğin devlet, daha çok koruyucu ve kollayıcı bir medya okuryazarlığı anlayışı sürdürürken, kimi sivil toplum örgütleri medyanın sorumsuz anlayışına karşı bir bilinç ya da farkındalık oluşturmak için eleştirel bir medya okuryazarlığını çözüm olarak görebilir. Medya kuruluşlarının kendileriye duruma daha ticari bakıp manipülatif ve propagandif davranabilir. Günümüzde medyanın daha sorgulanır tarzda ele alınmasıyla konunun eğitim boyutunun iç içe geçtiği düşüncesinin vardığı noktada, medya okuryazarlığı çeşitli çevrelerde eleştirel bir yaklaşımın konusu olmaktadır (İnal, 2016: 24). Medyaya eleştirel gözle bakan bireylerin, medya içeriklerinin kurgusal olduğunu, gerçeklikten farklılaştığını ve ticari amaçlar taşıdıklarını fark edebilmeleri gerekir. İçerik bakımından gerek yazılı gerek görsel-işitsel medya olsun, tamamında açık veya gizli mesaj akışı vardır. Medya okuryazarı bireyin hangi programı ne için izlediğinin ve programda ne mesaj verildiğinin farkına vararak tavır alması medyanın zararlarını en aza indirecektir. Bu anlama eleştirel yaklaşıma göre birey medya mesajlarının iyi mi kötü mü olduğuna kendisi karar verebilecek düzeyde olmalıdır. Karaboğa (2017) eleştirel yaklaşımın medyaya yönelik eleştirilerinin; tüketim kültürü ve tüketici yaşam tarzını teşvik ettiği, bireylerin şiddetin farklı türleriyle karşılaştığı, yine medyanın manipülasyon ve dezenformasyon yaptığı ve son olarak da ekonomik amaçlar doğrultusunda geleneksel değerlerin içeriğinin boşaltılması şeklinde ortaya konulabileceğini belirtmektedir.

Medya okuryazarlığının temel amacı eleştirel bir özerklik çerçevesinde medya ile birlikte yaşamaktır (Uysal, 2016: 25). Medya okuryazarlığında eleştirel bakış açısına sahip olabilmek önemli bir unsurdur. Medyadan izleyici olarak bize sunulan her mesajı şüphe süzgecinden geçirmemiz fayda sağlayacaktır. Günümüz dünyasında bilgi çeşitliliği artmaya da devam etmekteyken karşımıza çıkan sorun güvenilirlik olmuştur. Aynı konuda farklı bilgi içerikleri karşımıza çıkabilmektedir. Bilgi kirliliği olarak nitelendirebileceğimiz bu durumda doğru bilgiyi yanlıştan ayırt etmek bir çaba

gerektirmektedir. Bilici'ye (2017: 29) göre medya okuryazarlığı eğitiminin konusu; medya üzerinden sunulan, fotoğraf, görüntü, yazı, film, ikonlar gibi çok çeşitli form ve formatlardaki medya mesajlarıdır. Öğrencilerin medya üzerinden sunulmuş bütün materyallerin hazırlanma aşamalarını ve bunların amaçlarını tanıyarak seçici ve eleştirel bir gözle bunları tüketmesi medyayı "okuma" olarak; kendi çevresinden topladığı bilgileri alternatif bir ortamda sunması, mümkünse yayınlaması ise "yazma" olarak kabul edilmektedir. Bu görüşe göre medya okuryazarlığı eğitiminde öğrencilere pratik medya yazım ve üretimi deneyimlerini sunmak şarttır. Nitekim, İngiltere ve Kanada'da öğretim programlarına "pratik medya uygulamaları" dahil edilmiştir (Algan, 2006: 40).

Medya okuryazarlığı merkezi (The Center For Media Literacy-CML) Masterman'ın 1980'lerde yaptığı çalışmadan hareketle eleştirel medya okuryazarlığını uygulanabilir düzeyde beş maddede toplamıştır.

1. "Tüm medya mesajları kurgudur.
2. Medya mesajları, kendi kuralları olan yaratıcı bir dil kullanılarak oluşturulur.
3. Farklı insanlar aynı medya mesajını farklı şekilde yaşarlar.
4. Medyanın yerleşik değerleri ve bakış açıları vardır.
5. Medya, kar ve / veya güç elde etmek için düzenlenmiştir" (Kellner ve Share, 2005: 374).

Kurt ve Kürüm (2010: 22-23)'e göre medya okuryazarı bir bireyin özellikleri şunlardır.

- "Medyayı bilinçli, etkili ve kendi yararına yönelik kullanır.
- Alternatif bilgi kaynaklarını aradığı gibi farklı kaynaklardan gelen bilginin de doğruluğunu değerlendirir.
- Medyanın birey ve toplumların inanç, tavır, davranış ve değerler üzerindeki etkisinin bilincindedir.
- Medyanın herhangi bir fikir, bilgi ve haberi bir başkasının bakış açısıyla aktardığının farkındadır.
- Medya mesajlarının belli bir yaratım süreci sonunda oluştuğunun farkındadır.
- Medya mesajlarının ekonomik, sosyal, politik, tarihi ve estetik gibi çeşitli bağlamlarda üretildiğinin farkındadır.
- Medyayı, kültürü anlamada kaynak olarak görür.
- Medyanın kendine özgü bir dili olduğunu bilir.
- Medya karşısında eleştirel bir tutum sergiler.
- Bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanmada etik ve yasal konuları bilir."

Gerek medya okuryazarlığına ilişkin yukarıdaki sorular, gerekse medya okuryazarı bir bireyin özellikleri incelendiğinde günümüz iletişim araçlarını kullanma yaşının giderek düşmesi karşısında bunun aslında kısa vadede değil bireyin erken çocukluk döneminden itibaren, özellikle bu konuda bilinçli ebeveynlerin kontrolü başta olmak üzere eğitim kurumları ile koordineli olarak bireylere kazandırılabilceği söylenebilir.

Türkiye'de Medya Okuryazarlığı Dersi

Türkiye'de ilköğretim müfredatının bir parçası olarak okutulmaya başlanan medya okuryazarlığı dersinde konu ile ilgili olarak küresel gelişme ve eğilimler göz önünde bulundurulmuştur (Hasdemir ve Demirel, 2012: 188). Milli Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Kurumları'nda medya okuryazarlığı dersi öğretim programı özel amaçları (2018) doğrultusunda, medya okuryazarlığı dersinden beklentiler incelendiğinde; Öğrencilerden yazılı, görsel ve işitsel medyaya ek olarak sosyal ağlar, yeni medya ve

video oyunları gibi diğer sayısal (dijital) ortamlara ait iletilere erişip, bunları kavrayarak eleştirel bakış açısı ile çözümlenmeler, değerlendirmeler yapmaları ve kendi iletilerini üretmeleri şeklinde belirtilmiştir. Bu doğrultuda programın genel amaçları ise şu maddeleri kapsamaktadır (MEB Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı, 2018: 7):

1. “Medya olgusunu, medyanın zaman içindeki değişimi ve dönüşümünü, bunun bireysel ve toplumsal yaşama yansımalarını kavrama.
2. Medya okuryazarlığının önemini kavrama.
3. Medya iletilerinin üzerinde düşünülebileceğini fark etme.
4. İhtiyaç duyduğu doğru ve geçerli bilgiye farklı medya araçlarını etkin şekilde kullanarak erişme.
5. Medya iletilerini biçimsel ve içerik özellikleri bakımından çözümlenme.
6. Medya iletilerini toplumsal, kültürel, ekonomik, politik, bağlamları çerçevesinde değerlendirme.
7. İnsan hakları, sorumluluk, etik, mahremiyet, kişisel güvenlik konularını dikkate alarak etkili ve özgün iletiler oluşturma.
8. Medyanın güçlü bir kültür endüstrisi olduğunu fark ederek kültürümüze özgü içerikler tüketme üretmeye öncelik verme.
9. Medya alanındaki yenilikçi fikirleri inceleyerek özellikle yeni medyaya yönelik yaratıcı ve yenilikçi fikirler geliştirme ve bunları paylaşma.
10. Medyada deneyimlediği sorunlara karşı uygun tepkide bulunma.”

Yukarıdaki maddelerin içerikleri dikkate alındığında, bu özel amaçların kazandırılmasının belli bir süreç içerisinde mümkün olabileceği fakat medya okuryazarlığı dersinin sadece belli bir sınıf düzeyinde okutulmasının bu kazanımların öğrencilere kavratılmasında yeterli olmayacağı da belirtilebilir.

Tablo 1.

2006 ve 2018 İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzunun Beceriler Yönünden Karşılaştırılması

Beceriler 2006	Yaşam Becerileri 2018	Medya Okuryazarlığı Becerileri 2018
Araştırma	Araştırma	Farkındalık
Eleştirel düşünme	Eleştirel düşünme	Erişim
Yaratıcı düşünme	Yaratıcı düşünme	Sorgulama
İletişim	İletişim	Çevrimiçi güvenlik
Problem çözme	Problem çözme	Analiz
Girişimcilik	Girişimcilik	Değerlendirme
Bilgi teknolojilerini kullanma	Bilgi okuryazarlığı	Üretim
Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma	Karar verme	Paylaşım
Sosyal ve kültürel katılım	Empati	Etkincilik (aktivizm)
Gözlem	Kriz Yönetimi	
	Uzlaşma	
	Arabuluculuk	
	Zaman Yönetimi	
	Özel Hayat Yönetimi	
	Teknoloji	
	Okuryazarlığı	

MEB ilk olarak 2006 yılında hazırladığı “İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu”nda öğrencilerin medyaya dönük olarak edineceği becerileri yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi “araştırma, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, problem çözme, girişimcilik, bilgi teknolojilerini kullanma, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, sosyal ve kültürel katılım ve gözlem” olarak belirlemişken, bu beceriler 2018 kılavuzunda “yaşam becerileri” ve “medya okuryazarlığı becerileri” olarak ikiye ayrılmıştır. *Yaşam becerileri* bölümünde, 2006 kılavuzundaki ilk altı madde aynen korunmuş olup bunlara ilaveten “bilgi okuryazarlığı, karar verme, empati, kriz yönetimi, uzlaşma, arabuluculuk, zaman yönetimi, özel hayat yönetimi, teknoloji okuryazarlığı” maddeleri eklenmiştir. “Medya okuryazarlığı becerilerine” ise “farkındalık, erişim, sorgulama, çevrim içi güvenlik, analiz, değerlendirme, üretim, paylaşım ve etkinlik (aktivizm)” eklenmiştir. 2006 yılında ülkemizde sosyal medya kullanımı günümüzdeki kadar yaygın değildi. Fakat sonraki yıllarda dünyada ve ülkemizde hem çeşitliliği hem kullanımı giderek yaygınlık kazanan facebook, youtube, instagram, twitter, whatsapp gibi sosyal medya uygulamaları, kullanıcıların da artık içerik üretimi yapmalarına olanak sağlayarak etkileşimi karşılıklı hale getirmiştir. Bu durum resmi öğretim programının da güncellenmesini gerekli kılmış ve 2018 öğretim programı internet tabanlı sosyal medya uygulamalarının temel özellikleri dikkate alınarak tablo 1’de belirtilen yeni beceriler eklenmiştir.

MEB 2006 yılı *İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzunda* yer verdiği değerleri, 2018 öğretim programında (Tablo 2) görüleceği üzere biraz daha genişletmiştir.

Tablo 2.

2006 ve 2018 İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzunun Değerler Yönünden Karşılaştırılması

Değerler 2006	Değerler 2018
Aile içi iletişime önem verme	Aile içi iletişime duyarlılık
Bilimsellik	Alçakgönüllülük
Bilinçli tüketim	Arkadaşlık
Dayanışma	Dostluk
Dürüstlük	Duyarlılık
Estetik duyarlılık	Dürüstlük
Eşitlik	Estetik
Etik kurallara bağlılık	Eşitlik
Farklılıklara saygı duyma	Etik
Kültürel mirası yaşatmaya duyarlılık	Farklılıklara saygı
Özel yaşamın gizliliğine saygı	İşbirliği
Paylaşma	Nesnellik
Sorumluluk	Öz kontrol
Toplumsal hayata aktif katılım	Özel hayata (mahremiyete) saygı
Yardımlaşma	Özgürlük
	Özgüven
	Özsaygı
	Paylaşma
	Sabır
	Sevgi
	Sorumluluk
	Vatanseverlik
	Yardımseverlik

Tablo 2’de görüldüğü üzere 2006 öğretim programından farklı olarak 2018 programında alçakgönüllülük, arkadaşlık, dostluk, duyarlılık, işbirliği, nesnellik, öz kontrol, özgürlük, özgüven, özsaygı, sabır, sevgi ve vatanseverlik değerleri eklenmiştir. Bu değerlerin günümüz iletişim teknolojilerinin yoğun kullanımına bağlı olarak insanların yüz yüze iletişimden uzaklaşmaları, sıcak

ve samimi ilişkilerin yerini yüzeysel, gelip geçici ve duygusuz ilişkilerin aldığı düşünüldüğünde genç kuşağa bu değerlerin kazandırılmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Medya okuryazarlığı eğitiminde korumacı yaklaşım yerini yetkilendirici yaklaşıma bırakmaya başlamış ve bu durumun farkına varan ilk aktörlerden biri UNESCO olmuştur (Altun, 2011:90). Medya eğitiminin önemi, gerekliliği ve bu konuyla ilgilenen kurumlara düşen görevleri ifade etmesi açısından, UNESCO tarafından 1982 yılında Federal Almanya'nın Grunwald kentinde düzenlenen medya eğitimi sempozyumu sonuç bildirgesi (Grunwald Bildirgesi) 19 ülkenin temsilcileri tarafından oybirliği ile yayınlanmıştır (UNESCO, 1982). Konu ile ilgili olarak UNESCO küresel çapta bir bilinç oluşturulmasında önemli ölçüde çaba sarf etmiştir (Altun, 2011: 91).

Bildiride üzerinde durulan konular kısaca; çocuk ve yetişkinlerin medyada giderek daha fazla zaman geçirdikleri, buna karşılık medyanın artan gücünü kırmaya çalışmanın ötesinde bir kültür unsuru olarak öneminin kabul edilmesinin gerektiğidir. Yine vatandaşlarda iletişim olgusunun eleştirel anlayışının oluşumunda siyaset ve eğitim kurumlarının yükümlülüklerinin ön planda olduğu ancak birçok eğitim sisteminde bu konularda çok az şey yapıldığı belirtilmektedir. Özellikle okul ve aile bireylerin bu sembolik sistemlerin hepsinde okuryazar olmaları için sorumludurlar. Medya eğitiminin etkisi ise ebeveynler, öğretmenler, medya çalışanları ve karar vericilerin tümünün dinleyiciler, izleyiciler ve okuyucular arasında daha fazla eleştirel farkındalık geliştirmede rol oynadıklarını kabul ettiklerinde etkili olacaktır. Psikoloji, sosyoloji, iletişim gibi bilim alanları medya eğitiminin yararına arge faaliyetlerini teşvik etmelidirler.

UNESCO'nun medya okuryazarlığı eğitimi konusunda yapmış olduğu çalışmalar, öğretim programları, öğretmen eğitimi, araştırmalar ve uluslararası işbirliği olarak dört temel tavsiye çerçevesinde sürdürülmüştür (Altun, 2011: 93).

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ve Medya Okuryazarlığı

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) resmi internet sayfasında (www.rtuk.gov.tr) medya okuryazarlığı başlığı altında ayrı bir portal açmıştır. Bu portalın içerisinde ise konuyla ilgili şu başlıklar ve alt başlıkları yer almaktadır. "Araştırmalar (Medya Okuryazarlığı Araştırmaları, Tüm Araştırmalar), Projeler (Proje Gönder, Projeleri Gör), Yayınlar (Medya Okuryazarlığı Yayınları, 1. Çocuk ve Medya Kongresi Yayınları, Diğer Yayınlar, RTÜK kütüphanesi), Galeri (Resim Sergisi, Video Galeri), Arşiv (Haber Arşivi, Etkinlik Arşivi, Yarışmalar), Basında Medya Okuryazarlığı, Faydalı Linkler, İletişim." RTÜK'ün resmi internet sayfasında ayrıca "Yetişkinler", "Öğretmenler", "Öğrenciler", ve "Medya Çalışanları" için hazırlanmış portallar da bulunmaktadır.

RTÜK, medya okuryazarlığı dersi ile geliştirilmek istenen hedefleri şöyle sıralamaktadır (www.rtuk.gov.tr).

"Bu programı başarı ile tamamlayan öğrencilerin;

- Medya okuryazarlığının önemini kavramış,
- İhtiyaç duyduğu doğru ve geçerli bilgiye farklı medya araçlarını etkin şekilde kullanarak erişebilen,
- Medya iletilerinin üzerinde düşünülebileceğini fark eden,
- Medya iletilerini toplumsal, kültürel, ekonomik, politik bağlamları çerçevesinde değerlendiren,
- Medya üretimine ilişkin beceri kazanmış,
- İnsan hakları, sorumluluk, etik, mahremiyet, kişisel güvenlik konularını dikkate alarak etkili ve özgün iletiler oluşturan,

- Medya alanındaki yenilikçi fikirleri inceleyerek özellikle yeni medyaya yönelik yaratıcı fikirler geliştiren ve paylaşan bireyler olmaları hedeflenmektedir.”

RTÜK’ün medya okuryazarlığı için oluşturduğu hedeflerin MEB medya okuryazarlığı öğretim programındaki hedefler ile uyumlu olduğu görülebilmektedir. Yine RTÜK’ün internet sayfasında “Neden Medya Okuryazarlığı” başlığı altında medya okuryazarlığının amaçları şöyle belirtilmiştir (www.rtuk.gov.tr).

Neden Medya Okuryazarlığı Dersi?

Medya okuryazarlığı eğitimi ile;

- Gereksinim duyulan her türlü bilginin yer aldığı, fakat doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmanın zorlaştığı medya karşısında çocukların bilinçlendirilmesi,
- Çocukların, izledikleri filmler, diziler, reklamlar, oynadıkları ve takip ettikleri bilgisayar oyunları ve İnternet siteleri gibi medya içeriklerinin sorgulanabilir, eleştirilebilir olduğunu fark etmeleri,
- İstek-ihyaçların birbirine karışmasına yol açan medya içerikleri konusunda çocuklarda farkındalık oluşturulması,
- Çocukların sağlığını tehdit eden obezite ve İnternet bağımlılığı gibi rahatsızlıklar, şiddet eğilimli medya içerikleri ve bazı medya alanlarında yer alabilecek pornografik içerikler karşısında korunabilmeleri,
- Yaş sınırlarına uygun olarak, sosyal medyayı kullanmaya başlayacak olan çocukların, bu mecralardaki hak ve sorumluluklarını, siber zorbalık karşısında nasıl davranacaklarını bilmeleri, bu mecralarda medya iletileri üretirken kendilerinin ve arkadaşlarının kişisel güvenliğini, Türkçe’nin doğru ve kurallarına uygun kullanılmasını, evrensel ve yerel değerleri gözetmeleri, medya içerikleri ile ilgili yurttaş denetiminin aktif bir parçası olmaları amaçlanmaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Medya okuryazarlığı eğitiminin önündeki en büyük dezavantajlardan birisi, bireyin dünyaya gelir gelmez karşısında bulduğu bu mecranın yoğun mesaj bombardımanına maruz kalmasıdır. Okuryazar olmadan önce medya kullanıcısı olmak, medya araçlarını kullanmayı öğrenmeden okul çağına girmek medya okuryazarlığını formal eğitim açısından zorlaştıran faktörlerden yalnızca birisidir. Bu dönemde görevin önemli bir kısmı informal eğitimin sağlayıcılarından olan aileye düşmektedir. Ebeveynlerin bu konudaki tutumu ve tutarlılığı bireylerin sağlıklı bir medya kullanıcısı olarak yetişmeleri açısından son derece önemlidir. Çocuklar için ebeveynlerin rol model olma görevini günümüzde büyük oranda medya araçları üstlenmiştir. Bu durum çocukluk döneminden başlayarak bireylerin olumsuz davranışlar geliştirmelerine neden olabilmektedir.

Hobbs, medya okuryazarlığına ilişkin tartışmaları şu yedi soru altında ele almıştır; Medya okuryazarlığı eğitimi çocukları ve gençleri olumsuz etkilerden korumayı amaçlamalı mı? Medya üretimi, medya okuryazarlığı eğitiminin temel bir özelliği olmalı mı? Medya okuryazarlığı popüler kültür metinlerine odaklanmalı mı? Medya okuryazarlığının daha açık bir politik ve ideolojik gündemi olmalı mı? Medya okuryazarlığı okul temelli K-12 eğitim ortamlarına odaklanmalı mı? Medya okuryazarlığı özel bir konu olarak mı öğretilmeli yoksa mevcut konular bağlamına entegre edilmeli mi? Medya okuryazarlığı girişimleri medya kuruluşları tarafından mali olarak desteklenmeli mi? (Hobbs, 1998). “Medya okuryazarlığı” kavramının iki unsuru olan, “medya” ve “okuryazarlık”, sahip oldukları özellikler ve sunacakları olanaklarla öğrencilerin, genel anlamda kendilerinin dışındaki dünyayı, özelde ise iletişim dünyasının farkına varmalarını sağlayabilir. Hatta bu farkındalığın eleştirel bir bakış açısıyla bütünleştirilmesi, günümüzün karmaşık dünyasını anlamakla kalmayıp dönüştürebilecek bireylerin yetişmesini sağlayabilir (Hasdemir ve Demirel: 2012: 189).

Medya okuryazarlığı dersi, samimi bir 'sorgulayıcı pedagoji' idealine, ancak geniş katılımlı, ortak uzlaşım noktalarından hareket eden, kararlı, ısrarlı ve kendini ifade etme becerisine sahip olan, gerçekçi bir sivil inisiyatifin desteğiyle yaklaşılabilir (Paker, 2015: 13). Genç bireyleri medyanın zararlı içeriklerine karşı korumak için medya kullanımı yasaklayıcı bir yol izlemek sorun çözücü bir yol olmayacaktır. Medya eğitiminde niteliğin artırılması için genç bireylerin medya ile ilgili etkinliklere katılımının da artırılması faydalı olacaktır. Çünkü medya okuryazarlığı dersi kuramsal boyutta anlatıma dayalı olarak işlendiği oranda ezberciliğe kayacak ve öğrenciler üzerinde beklenen farkındalığı yaratamayacaktır. Uygulamaya dönük ve doğru örnekler seçildiği sürece medya eğitimi etkisini arttıracaktır.

Medya okuryazarlığının alt yapısını genel okuryazarlığın niteliği oluşturacaktır. Medya okuryazarlığı eğitimi belirli bir döneme sıkıştırılarak değil, erken çocukluk döneminden itibaren başlanarak ortaöğretimin sonuna kadar sürdürülmelidir. Eleştirel medya okuryazarı bireyler yetiştirirken yalnızca formal eğitimdeki bir dersten fayda beklemek yetersizdir. Medya gibi yaşamın her alanını kuşatmış bir olgunun karşısında bilinçli bireyler yetiştirmek için farklı disiplinlerin olduğu kadar, medya eğitimini formal eğitimin geneline yaymak faydalı olacaktır. Üstelik medya okuryazarı bireyler yetiştirirken ebeveynlerinde bu konuda bilinçli olmaları, gerekirse bilinçlendirilmeleri mutlak anlamda önemlidir.

KAYNAKLAR

- Algan, E. (2006). Medya okuryazarlığında teorik ve pratik yaklaşımlar. Türkoğlu, N. (Ed.). *Medya Okuryazarlığı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, 38-44.
- Altun, A. (2011). Unesco'nun medya okuryazarlığı eğitimi faaliyetlerine toplu bir bakış, *Millî Eğitim*, 191, Yaz, 86-107.
- Atay, T. (2017). *Görünüyorum o halde varım*. İstanbul: Can yayınları.
- Bilici, İ. E. (2017). *Medya okuryazarlığı ve eğitimi*. Ankara: Nobel yayınevi.
- Bilici, İ. E. (2019). Medya okuryazarlığında paydaşlar arası işbirliği ve anahtar kriterler. Bostancı, M. (Ed.). *Medya Okuryazarlığı*. Ankara: Nobel yayınevi, 17-47.
- Grunwald, Federal Republic of Germany, 22 Ocak 1982. Erişim tarihi: 10/09/2019. Erişim adresi: http://www.unesco.org/education/pdf/MEDIA_E.PDF adresinden alınmıştır.
- Hasdemir, A. T. ve Demirel, F. G. (2012). İletişim eğitimi ve medya okuryazarlığı: Türkiye'deki uygulama üzerine bir kesit. *Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi*, 17, 176-191.
- Hobbs, R. (1998). The seven great debates in the media literacy movement. *Journal of Communication*; winter 48, 1; ABI/INFORM Global.
- İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı Ve Kılavuzu (2006). MEB. Talim ve Terbiye Kurulu, Ankara.
- İnal, K. (2016). *Eleştirel medya okuryazarlığı*. İstanbul: Ütopya yayınevi.
- İnceoğlu, Y. (2016). Medyayı doğru okumak. Melda, Ş. C. ve Türkoğlu, N. (Ed.). *Medya okuryazarlığı*. İstanbul: Pales yayınları, 19-24.
- Jols, T. & Thoman, E. (2008). *21. yüzyıl okuryazarlığı*, Ankara. Ekinoks yayınları.
- Kaplan, K. (2017). *Medya okuryazarlığı dersinin Türkçe öğretimiyle birleştirilmesi sürecinde medya okuryazarlığı dersi öğretmenlerinde bulunması gereken yeterlilikler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karaboğa, M. T. (2017). *Eleştirel bakış açısıyla medya okuryazarlığı eğitimi*. 2. Mediterranean International Congress on Social Sciences (MECAS II). International Vision University Ohrid, 10-13 October.
- Kejanlıoğlu, D. B. (2006). Türkiye'de medyanın dönüşümü ve medya okuryazarlığı zemini. Türkoğlu, N. (Ed.). *Medya Okuryazarlığı*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, 171-175.

- Kelley, C. (2011). Reviewing literature and formulating problems. C. F. Conrad, ve R. C. Serlin (Ed.). *The sage handbook for research in education* (s. 83-91). Londra: Sage
- Kellner, D. (1998). Multiple literacies and critical pedagogy in a multicultural society, *Educational Theory*, 48 (1), December 26, 2001, 103 –122.
- Kellner, D. & Share, J. (2005). Toward critical media literacy: core concepts, debates, organizations, and policy. *Discourse: Studies In The Cultural Politics Of Education*, 26(3), 369-386.
- Kızıltepe, Z. (2017). Alanyazın derlemesi. Seggie, F. N. ve Bayyurt, Y. (Ed.). *Nitel Araştırma*, Ankara: Anı yayınları, 36-42.
- Kurt, A.A. & Kürüm, D. (2010). Medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünce arasındaki ilişki: kavramsal bir bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (2), 20-34.
- Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı (2018). MEB. Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Neuman, W. L. (2016). *Toplumsal araştırma yöntemleri I*. Sedef, Ö. (çev.). Ankara: Yayınodası yayınları.
- Özonur, D. Ve Özalpman, D. (2009). Türkiye’de medya okuryazarlığı projesi üzerine bir değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, 15, 195-212.
- Paker, K. O. (2015). Çocuk temsilleri ve medya okuryazarlığı eğitimi. S.İ. Akçalı (Ed.). *Çocuk ve Medya*. Ankara: Ebabil yayınları, 129-155.
- Pekman, C. (2011). *Avrupa Birliği’nde medya okuryazarlığı*. Türkoğlu, N., Şimşek, M. C. (Ed.). İstanbul: Parşömen yayınları, 37-45.
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, (RTÜK). Erişim Tarihi: 16/09/2019. Erişim adresi: <https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/sorular.php> adresinden alınmıştır.
- Şahin, A. (2018). *Eleştirel medya okuryazarlığı*. Ankara: Anı yayınları.
- Uysal, M. (2016). Eleştirel medya okuryazarlığı. Durur, E. K. (Ed.). *Medya Okuryazarlığı*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 23-52.

Media Literacy Education in Terms of Basic Approaches

Extended Abstract:

Oral culture, written culture and visual culture might be regarded as the basis of the great transformations that affect the history of humanity. While the written culture took the place of oral culture with the invention of writing, visual culture took the place of written culture with the development of technology. Of course, every change and transformation have brought along a number of problems in addition to benefits. With every new technological tool emerging in the process that started with television and then continued with the Internet, the communication and interaction processes of the individuals and societies that feel the effect of visual culture more deeply day by day have been reshaped. The life styles of people started to change with the rapid introduction of information technology into community life in Turkey; thus, some social values were negatively affected. Media has a significant effect on this negative course of events as well as there are broadcast policies that try to heal the wounds. However, magazine programs that bring popular culture more into the forefront affect a larger audience.

Media is a tool that can change based entirely on the purpose, ability and awareness of the user regarding the benefit or harm it will cause. Just like traditional literacy, media literacy refers to having skills of criticizing, questioning and analyzing different types of information. While mini versions of many adult programs, namely ones for children, are served in the media, children can encounter all the elements that belong to adult world such as clothing, food, music, violence etc. Childhood has become a consumer-indexed part of the media industry. It is possible to observe this on various programs from advertisements for children to cartoons.

Media education is on the basis of media literacy. When it comes to media education, thinking only about the use of television and Internet limits the scope of media education considerably. Newspapers, radio or even published books are a part of media education. One of the main purposes of media education is to enable individuals to bring a critical perspective by analyzing the contents of newspaper news they read, radio programs they listen to, and books they read. However, increasing rates of television and Internet use make media literacy more closely associated with these tools. Additionally, it can be mentioned that the basis of being a conscious, critical and questioning media literate is the necessity of being a good reader considering the new media tools. To be a conscious media literate, one should be a conscious literate first. Those with media literacy skills are skeptical about messages that are presented to them, and read these messages by analyzing them. Even if the individual accepts the message presented to them, this acceptance might be the best among the conscious, reasoned and available possibilities.

A media literate should recognize the differences between media types and should have the competence to question the messages to which they are exposed. The media literacy course is perhaps at the top of the updates made in the curriculum in line with the requirements of the age. Because it is necessary to renew the curriculum at the same pace with new media technologies, which constantly renew themselves and increase their effect on the users. The fact that majority of discussions on media are about the effects of media on individuals and society shows the importance of this study. The fact that the diversification of knowledge and the spread of this diversity of knowledge on a global scale depending on the development of information technologies in the information society positively affect the individuals in terms of accessing to information and easy learning while it also negatively affects

the individuals due to its negative role models based on the broadcast content in the media makes it necessary for individuals to evaluate media within a certain awareness.

Considering that media, which is regarded as the fourth power, is not limited to the field of communication and has also psycho-social, cultural, economic, political and similar aspects, the importance of media literacy education in terms of individuals and society can be emphasized again. In this regard, the researchers will make some evaluations on the importance of being a conscious media literate to avoid the negative effects of media tools of which visuality affects us more. These evaluations will be made within the framework of inoculating approach, protective approach, empowering approach and critical approach, which are regarded as the main approaches in media literacy. The following questions will be discussed in the study; What is media literacy? What should be done to be a media literate? What are the roles of the individual, family and educational institutions on media literacy? How does the Ministry of National Education in Turkey include the subject of media literacy in the curriculum? What is the approach of Radio and Television Supreme Council to media literacy?

This study examined the most fundamental approaches of the theories about media literacy, which are the Inoculating Approach, Protective Approach, Empowering Approach and Critical Approach, in the literature, and made a number of positive/negative evaluations on the currently predominant approach(s) in raising conscious media literate individuals.

The inoculating approach aims to raise awareness about broadcast content by showing a part of the harmful content in the media to children and young people. This approach, which is among the initial approaches and is opposed to media, was abandoned when it was observed that it did not create the desired effect in time. The protective approach, which is the second approach, is also opposed to the media. This approach aims to keep the individual in check to protect them from the harmful content in the media; however, the fact that it is not always possible to have a continuous control mechanism over young people makes it insufficient to protect the individual. In the absence of this authority, the individual becomes vulnerable and open to every kind of danger. As the third, the empowering approach focuses on constantly informing the individual about media. Lastly, the critical approach makes the individual more active, rather than passive, in the face of the media and focuses on transforming them into individuals who read the media correctly and who are able to produce content.

The quality of general literacy will be the basis of media literacy. Media literacy education should not be squeezed into a certain period, but should be started to be given in early childhood and continue until the end of secondary education. It is insufficient to expect benefits from only a course in formal education when raising critical media literate individuals. It will be useful to generalize the media education in formal education as well as in different disciplines to raise conscious individuals about a concept like media that encompasses all areas of life. It is absolutely important that parents are conscious and their awareness should be increased, if needed, while raising media literate individuals.

Keywords: *Media, Media literacy, Media education, Media literacy approaches.*